Vestnik zoologii, **35**(4): 97–101, 2001

УДК 599(477.86)

СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ВОВКА (*CANIS LUPUS*) В КАРПАТСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ

О. І. Киселюк

Карпатський національний природний парк, вул. В. Стуса, 6, Яремча, Івано-Франківська обл., 78500 Україна

Одержано 20 січня 1997

Состояние популяции волка (*Canis lupus*) в Карпатском национальном природном парке. Киселюк А. И. — Проанализированы состояние численности волков, распространенные методы их отстрела, взаимоотношения волков и копытных в пределах Карпатского национального природного парка. За весь период функционирования Парка, регулирование численности волков осуществлялось без научного обоснования. Волк — неотъемлемая часть заповедных экосистем и регулирование его численности не всегда целесообразно. В последние годы наблюдается уменьшение количества копытных, что в конечном результате подрывает пищевую базу этого вида. Регуляцию численности путем отстрела целесообразно проводить только при значительном увеличении количества волков и нанесении ими ощутимого вреда.

Ключевые слова: волк, численность, регуляция, экология, Карпаты.

The Situation of the Wolf Population in the Carpathian National Natural Park. Kysselyuk O. I. — The situation of the numbers of wolves and the types of population control in the Carpathian National Natural Park (CNNP) has been analyzed along with the mutual relationship of wolves and ungulates within the boundaries of the CNNP. In the history of the CNNP, regulation and control of the number of wolves within the park's borders was conducted without scientific substantiation. Wolves are an integral part of the reserved ecosystems of the CNNP and the regulation of their numbers is not always expedient. The reduction of ungulates has been observed in the last year; this was resulted in the undermining of the food base of these predators. The regulation of their population by shooting is justified only when there will be observable damage by wolves along with a substantial increase in the number of wolves in the CNNP.

Key words: wolf, number, regulation, ecology, Carpathians.

Вступ

В Україні зберігся відносно добрий стан природних популяцій вовка, і тому цей вид не тільки не охороняють, але й проводять «регуляцію» його чисельності. В умовах національних парків для підтримання високої чисельності «мисливських» видів використовується «трофічна теорія», згідно з якою стан кормових ресурсів має для «мисливських» тварин велике значення. Для прискорення росту поголів'я ратичних на заповідних територіях організують систематичну зимову підгодівлю і, отже, вирішують проблему взаємовідносин між хижаком та жертвою (тобто вовком–ратичними) шляхом втручання в ці взаємини людини. За радянських часів з метою «покращання» стану мисливської фауни це питання в Прикарпатті, як і по всій Україні, вирішували однозначно: необхідна регуляція чисельності (тобто *винищення*) вовка та інших хижих*. Винагорода за знищення вовка була значною: за одну здобуту особину вовка виплачували майже середній місячний заробіток.

Дослідження вовка проводили загалом на його ареалі (Волк..., 1985) та охоронних територіях (Филонов, 1989). Слід відмітити, що ці праці присвячені в основному дослідженню рівнинної популяції. Вивчення біології рівнинної популяції в Україні можна знайти в праці І. Г. Гурського (1969). Питання щодо ролі вовків в гірських природо-охоронних територіях досліджено недостатньо (Татаринов, 1956, 1973; Турянин, 1975). Більше уваги вивченню карпатської (гірської) популяції вовка приділяли у сусідніх країнах (Польща, Румунія, Словаччина) (Okarma, 1992 та ін.).

Нами зроблено спробу аналізу стану популяції вовка на одній з природо-заповідних територій карпатського регіону. За час функціонування Парку накопичено певний досвід в питаннях регуляції чисельності даного виду.

---

* Прикладом такої «розумної» регуляції є рись, стан карпатської популяції якої зараз є загрозливим, і це спонукало фахівців до включення її в «Червону книгу України» (1994).

Характеристика умов КНПП

Карпатський національний природний парк (КНПП) займає площу 50,3 тис. га і розміщений у східній частині північного макросхилу Українських Карпат. На території КНПП виділяють 4 висотні пояси рослинності: мішаних лісів, чистих смерекових і кедрово-смерекових лісів, субальпійський пояс, альпійський пояс. Функціонально територію парку розділено на 3 зони: заповідну — 11 286 га (22,44%), рекреаційно-господарську — 27 304 га (54,28%) та зону інших землекористувачів — 11 713 га (23,28%).

Вовк поширений у гірських лісах. Заходить періодично в передгір'я, на рівнини (зимою), в субальпійський пояс (влітку), пересуваючись залежно від глибини снігу та міграції основної поживи — диких ратичних (Турянин, 1975).

Методи обліків та регуляції чисельності вовків, що використовували в КНПП

При появі свіжої пороші (новослідиці) працівники лісової охорони як в межах території КНПП, так і на суміжних територіях (держлісгоспи, міжколгоспні землі) проводять пошук свіжих слідів. У разі виявлення слідів вовка вони узгоджують свої дії з метою його знищення. Для оперативного отримання інформації використовують переносні та стаціонарні радіостанції. Наводимо стислу характеристику методів регуляції чисельності вовка, що використовуються на території Парку.

Облавне полювання. Метод застосовують при виявленні слідів вовків і при наявності до 10 мисливців. За сигналом або в домовлений час загінщики повільно пересуваються в бік стрілків, витримуючи між собою дистанцію. При проходженні через терен вони створюють необхідний шум окриками та постукуванням.

Полювання з прапорцями. Це найбільш поширений метод полювання, який проводять з участю до 10-ти стрілків та кількох нагінщиків. При виявленні вовків, приступають до відмежування їх прапорцями. Прапорці червоного кольору (12—15х25—30) см закріплюють на міцній мотузці через кожні 60—90 см один від одного; довжина окладу — 2—3 км. З одного місця, з підвітреної сторони двоє людей з прапорцями розходяться вздовж заздалегідь наміченої лінії окладу. За ними, в обидва боки слідує пара стрілків, які закріплюють оклад з прапорцями на гілках на висоті 30—40 см. Після цього 2—8 стрілків входять у відмежовану ділянку на 7—12 м від прапорців та стають на відстані 60—65 м один від одного на ймовірних шляхах звіра. 2—3 нагінщики ідуть всередину окладу і вилякують вовків. Потурбовані хижаки бояться підійти до лінії прапорців, а побачивши їх, повертаються назад, мечуться і попадають під постріли мисливців.

Використовують також відлов капканами, полювання біля лігв та принади, хоча раніше застосовували також снодіючі засоби та отруту.

Стан чисельності виду

До 1963 р. дорослих вовків не переслідували і знищували тільки їх приплід. За подальші 28 років чисельність вовка в Українських Карпатах зменшилась більш ніж у 10 разів, чому сприяло його активне винищування (Турянин, 1975; наші дані).

За даними статистистики 1946—1980 рр. на території Івано-Франківської обл. знищено 1440 особин. В 1981 р. здобуто 19 вовків, в 1982 р. — 20. Хоча, згідно зі статистичними даними, в останні роки в Україні спостерігається зростання чисельності виду: у 1998 р. нараховано 2300 особин (проти 220 особин у 1969 р. та 1600 — у 1979 р.) і здобуто більше ніж 900 особин. У Карпатах (Чернівецька, Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська обл.) ці показники у 1998 р. становили відповідно 338 облікованих і 106 здобутих особин. Аналогічна тенденція спостерігається і на території Парку.

За архівними даними та переказами мисливців відомо, що впродовж 1967—1978 рр., на території майбутнього Парку чисельність вовків становила 18—20 особин (дані орієнтовні). При активному відстрілі їх в кінці 70-х та на початку 80-х рр. цих хижаків нараховували 4—5 особин. Оскільки КНПП не охоплює цілісної природньої системи, результати обліку включають і дані щодо прилеглих площ. На територіях, що межують з Парком, чисельність вовків становила: Делятинський держлісгосп (ДЛГ) — 8, Ворохтянський ДЛГ — 12, Верховинський ДЛГ — 11 особин (станом на 1.04.1994).

Щодо результатів зимових обліків за період діяльності парку (Літопис ..., 1987—1996) чисельність вовків за роками становила:

Рік	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Екз.	2	5	3	5	4	2	3	3	5	8	7	3	10	10	14

Впродовж останніх 10 років чисельність виду в КНПП постійно зростала і в середньому становила 7 зареєстрованих особин на рік. Слід відмітити в останні роки значне зменшення кормової бази вовка, тобто кількості диких ратичних. Це, очевидно, пов’язано з економічними негараздами (зростання браконьєрства, що особливо відчутно на прилеглих до Парку територіях), несприятливими кліматичними умовами (багатосніжні зими), погіршенням кормової бази ратичних (проведення тільки рубок догляду).

На території КНПП протягом останніх 3 років зареєстровано лігвища вовків у двох місцях, а саме у Високогірному та Женецькому лісництвах. За ці ж роки на прилеглих до Парку територіях відмічено 3 лігва.

Живлення

Живиться вовк переважно дикими та свійськими ратичними, хоча полює також лисиць, зайців, птахів та дрібних ссавців. Дикі ратичні переважають у їжі вовка взимку, а свійські — влітку (Турянин, 1975). Для аналізу харчування вовків використано дані щодо знайдених працівниками Парку з’їдищ (не враховано дані загибелі сільськогосподарських тварин) за період 1983—1994 рр. Кількість з’їдищ є відносним показником чисельності вовків, оскільки фіксують їх тільки взимку*.

Загалом за цей період знайдено залишки: 33 оленів (20 }, 9 {, 4 juv.), 12 козуль (9 }, 2 {, 1 juv.), 9 — кабанів (дані про стать відсутні). За лісництвами Парку склалася така картина (на 1.01.95): Ямнянське — 6 зареєстрованих з’їдищ, Підліснівське — 15, Ненецьке — 3, Татарівське — 5, Яблунецьке — 2, Ворохтянське — 11, Вороненківське — 5, Говерлянське — 5, Бистреньке — 1, Чорногірське — 1, Високогірне — 0. Щодо шкоди, що завдається свійським тваринам (при їх випасі на полонинах та у відлюднених місцях), то такі дані не надходили і повідомлень про знищення овець не поступало. Отже, можна вважати, що значних збитків від вовків сільське господарство не зазнає.

Сучасне поширення вовка в Парку

Взимку 1994—1995 рр. на основі проведених спостережень виявлені всі місця сечоміток вовків та місця їхніх переходів територією Парку: Яремчанське лісництво — 1, Ямнянське — не виявлено, Підліснівське — 5, Женецьке — 4, Татарівське — 3, Яблунецьке — 4, Вороненківське — 4, Ворохтянське — 5, Говерлянське — 6, Бистрецьке — 2, Чорногірське — 3, Високогірне — 2. Загалом за весь період спостережень вовка зустрічали по всій території Парку, хоча в основному цей вид концентрується в середній (за висотами) частині Парку, і, рідше, в субальпійському поясі та на рівнинних ділянках.

Обговорення

З часу створення Парку (1980 р.) працівниками лісової охорони знищено 41 особину (19 {, 16 } та 6 juv.) в 7 лісництвах. Розподіл добутих вовків за роками виглядає так: 1983 — 5 особин; 1984 — 3; 1985 — 4; 1986 — 3 (+6 молодих); 1987 — 5; 1988 — 0; 1989 — 1; 1990 — 1; 1991 — 2; 1992 — 2; 1993 — 4; 1994 — 3, 1995 — 2. В середньому за рік знищували 3 особини. Сумарно за лісництвами Парку число знищених вовків таке: Підліснівське — 17, Татарівське — 2, Ворохтянське — 6, Вороненківське — 1, Говерлянське — 10, Бистрецьке — 1, Високо-

---

* При чисельності 10 особин (при мінімумі 2 кг м’яса на добу на 1 вовка) їм в день потрібно 20 кг м’яса, тобто щонайменше 1 козулю на добу, що становить 365 козуль на рік, отже, число облікованих з’їдищ є дуже відносним показником, який до того ж залежить від активності у їх пошуку лісової охорони. За даними автора за всі роки зареєстровано лише 54 з’їдища.

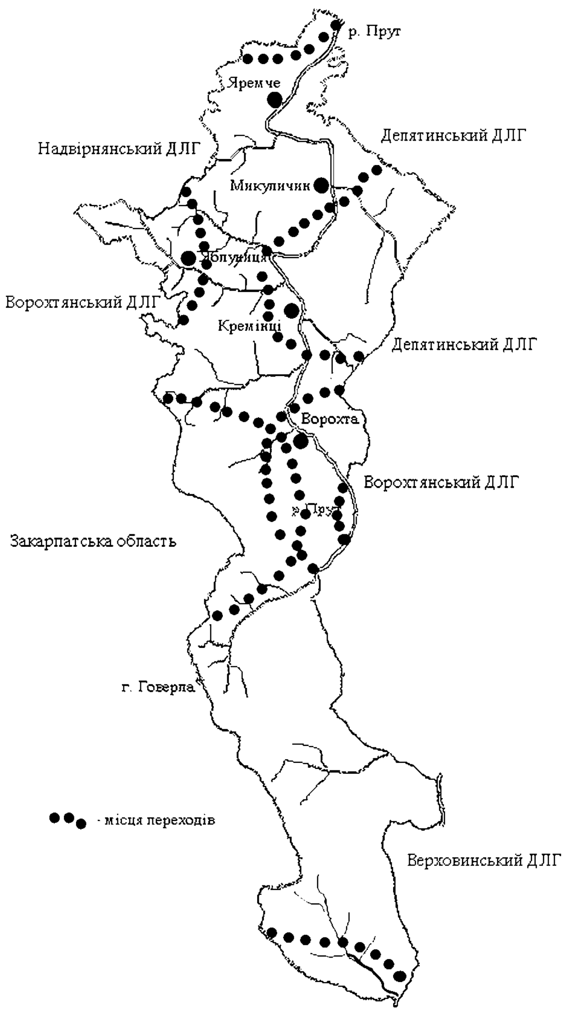

Рис. 1. Місця реєстрації вовків та їхніх слідів на території Карпатського національного природного парку.

Fig. 1. Places of registration of wolves and their footprints in the territory of CNNP.

гірне — 2 особин. З усіх цих особин тільки 3 дорослих та 6 молодих здобуто у весняно-літній період.

Гін вовків проходить в січні. Про це свідчить наявність 5 ембріонів 2-місячного віку у самиці, здобутої 11.03.1993 р. За даними лісової охорони (без поділу тварин за віком) у здобутих в сніговий час особин вагові показники були такими: найменша маса самця 28,0 кг (21.04.1983 та 14.02.1984), найбільша — 56,0 кг; середня — становить 38,0 кг. Добуті самки легші від самців: найменша маса — 26,0 кг, найбільша — 48,0, середня — 35,2 кг.

Співвідношення між облікованими і добутими вовками та зафіксованими з'їдищами за період функціонування Парку показано на діаграмі (рис. 2).

Як свідчать наведені на діаграмі дані, при малій кількості здобутих вовків (менше 3) кількість їхніх жертв зростає, і навпаки, при інтенсивному відстрілі (здобуто більше 3), кількість знайдених з'їдищ менша, хоча в певні роки кількість з'їдищ та добутих вовків однакова (1984 та 1993 рр.). В основному кількість облікованих особин є більшою за число знищених вовків, хоча в деякі роки ці показники однакові (1983, 1984, 1993 рр.). Переважання кількості добутих особин над облікованими (1986—1987 рр.) пов'язано зі здобуванням їхніх виводків на лігвах (1986 р.) або зростанням чисельності вовка на прилеглих до Парку територіях. Загалом при зменшенні кількості вбитих особин кількість облікованих живих вовків та зареєстрованих з'їдищ зростає.

Висновки

Аналіз життєдіяльності вовків та картування місць їх здобування дозволяє стверджувати, що в КНПП існує лише одна постійна зграя (Ворохтянське, Говерлянське та Бистрецьке л-ва). Території інших лісництв використовуються вовками тільки як кормові та міграційні угіддя, хоча в деякі роки вовки використовували ці угіддя для влаштування виводкових лігв (Підліснівське, Женецьке, Високогірне л-ва).

Оскільки КНПП створено з метою підтримання гірської екосистеми у зрівноважному стані, а вовк є її невід'ємною ланкою, вважати за недоцільне регулювання його чисельності на всій території Парку, зокрема на території запові-

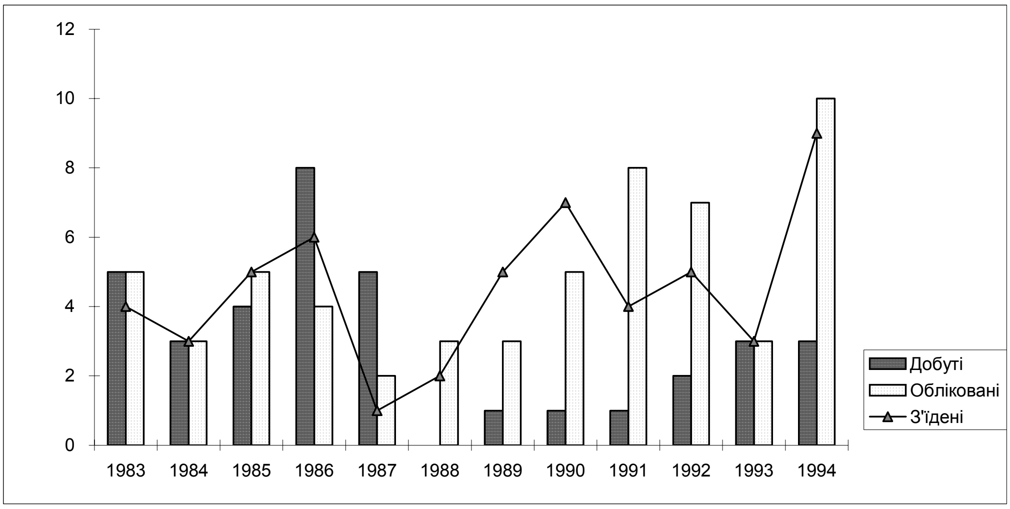

Рис. 2. Обліковані та добуті вовки, зареєстровані з'їдища їхніх жертв на території Карпатського національного природного парку.

Fig. 2. Discounted and extracted wolves, registered their victims in the territory of Carprthian national park.

дних лісництв. Останніми роками відбувається зменшення кількості диких ратичних в Парку та на прилеглих територіях, що в кінцевому результаті підриває кормову базу хижаків.

Аналіз багаторічних даних щодо регулювання чисельності вовка в КНПП свідчить, що за час існування Парку це регулювання проводили без обгрунтування, вказівкою зверху. Відстріл вовків на території КНПП можна дозволяти тільки при досить значному збільшенні його чисельності на території Парку, прилеглих територіях і за умови нанесення вовками відчутної шкоди людям.

Подяки

Матеріали цього дослідження були представлені на ІV (Ядути) та VІ (Гутисько) Національних школах-семінарах теріологів природно-заповідних територій та біологічних стаціонарів. Автор вдячний всім учасникам Школи, особисто С. М. Жилі (Поліський природний заповідник) та І. В. Загороднюку (Інститут зоології НАНУ, Київ) за обговорення отриманих результатів та корисну дискусію щодо проблем регуляції чисельності великих хижаків в межах заповідних екосистем. Дякую співробітникам КНПП І. М. Яківчуку, Р. Д. Косилу, Я. Я. Тимчуку за корисні поради та допомогу при зборі матеріалів для цього дослідження та В. І. Загороднюку за редакційну підготовку рукопису до друку.

Волк: Происхождение, систематика, морфология, экология / Под ред. Д. И. Бибикова. — М. : Наука, 1985. — 607 с.

Гурський И. Г. Волк юга европейской части СССР : Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — Одесса, 1969. — 16 с.

Павлов М. П. Волк. — М. : Лес. пром-сть, 1982. — 208 с.

Проект организации территории и охраны природных комплексов Карпатского государственного природного национального парка. — Ирпень, 1989. — 436 с.

Татаринов К. А. Звірі західних областей України. Екологія, значення, охорона. — К. : Вид-во АН УРСР, 1956. — 188 с.

Татаринов К. А. Фауна хребетних заходу України. Екологія, значення, охорона. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1973. — 257 с.

Турянин І. І. Хутрово-промислові звірі та мисливські птахи Карпат. — Ужгород, 1975. — 176 с.

Филонов К. П. Копытные животные и крупные хищники на заповедных территориях. — М. : Наука, 1989. — 251 с.

Червона книга України. Тваринний світ / За ред. М. М. Щербака. — К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1994. — 464 с.

Літопис природи Карпатського національного природного парку за 1987—1996 рр. — (рукопис).

Okarma H. Wilk (Monografia przyrodniczo-lowiecka). — Bialoweza, 1992. — 168 s.